

ДЕКОМУНІЗАЦІЯ В КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

DECOMMUNIZATION IN THE CONTEXT OF INFORMATION SECURITY

Юринець Ю.Л., д.ю.н., професор,
професор кафедри конституційного і адміністративного права
Національний авіаційний університет

Сопілко І.М., д.ю.н., професор,
декан юридичного факультету
Національний авіаційний університет

Белкін Л.М., к.т.н., старший науковий співробітник,
адвокат

У статті розглядається проблема декомунізації як чинник інформаційної безпеки суспільства і держави. Згадується, що створення правових засад декомунізації в Україні започатковано Законом України «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» (від 17.04.1991 № 962-XII; сучасна назва «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років»).

У подальшому був прийнятий Закон «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні» (від 28.11.2006 № 376-V). 09.04.2015 прийнятий пакет із 4 декомунізаційних законів, центральним із яких є Закон «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» (№ 317-VIII) (далі – Закон). Хоча Конституційний Суд України визнав цей Закон конституційним (16.07.2019), критичні випадки проти нього і декомунізації загалом не припиняються.

Автори статті наголошують, що дискусія про «декомунізацію» – це не про свободу слова та право на самовираження. Декомунізацію необхідно розглядати крізь призму інформаційної війни. Ключовим інструментом інформаційної війни є інформаційно-психологічний вплив, який може викликати зрушення у цінностях, життєвих позиціях, орієнтирах, світогляді особистості, і є центральним механізмом цілеспрямованої пропаганди.

Наголошується, що прорадянський / проросійський вплив здійснювався і продовжує здійснюватися через радянську міфотворчість. Міфи радянського періоду безпосередньо формують ідеологічний і психологічний стан пострадянської людини. Артефакти комуністичного минулого (пам'ятники, топоніміка, героїка, свята) покликані створювати міф про безальтернативність комуністичного розвитку, сакральності рішень комуністичних вождів. Засилля ідеологічно навантажених радянських артефактів в Україні зумовило б збереження дуалізму в політичній культурі українців.

Ключові слова: інформаційна безпека, інформаційна війна, інформаційно-психологічний вплив, декомунізація, міфотворчість, прорадянські артефакти.

The article considers the problem of decommunization as a factor of information security of society and the state. It is mentioned that the creation of legal bases for decommunization in Ukraine was initiated by the Law of Ukraine

“On Rehabilitation of Victims of Political Repression in Ukraine” (of 17.04.1991 № 962-XII; modern name “On Rehabilitation of Victims of Repression of the Communist Totalitarian Regime 1917-1991”).

Subsequently, the Law “On the Holodomor of 1932-1933 in Ukraine” was adopted (of 28.11.2006 № 376-V). On 09.04.2015, a package of 4 decommunization laws was adopted, the central of which is the Law “On Condemnation of Communist and National Socialist (Nazi) Totalitarian Regimes in Ukraine and Prohibition of Propaganda of Their Symbols” (№ 317-VIII). And although the Constitutional Court of Ukraine has recognized this Law as constitutional (16.07.2019), critical attacks against this Law and decommunization in general do not stop.

In this article, the authors emphasize that the discussion of “decommunization” is not about freedom of speech and the right to self-expression. Decommunization must be viewed through the prism of information warfare. The key tool of information warfare is informational and psychological influence, which can cause changes in values, life positions, landmarks, worldview of the individual, and is the central mechanism of purposeful propaganda.

It is noted that pro-Soviet / pro-Russian influence has been and continues to be exercised through Soviet myth-making. Myths of the Soviet period directly shape the ideological and psychological state of the post-Soviet man. Artifacts of the communist past (monuments, toponymy, heroics, holidays) are designed to create a myth about the inevitability of communist development, the sacredness of the decisions of communist leaders. The dominance of ideologically charged Soviet artifacts in Ukraine would lead to the preservation of dualism in the political culture of Ukrainians.

Key words: information security, information war, information-psychological influence, decommunization, myth-making, pro-Soviet artifacts.

Актуальність проблеми. В загальнотеоретичному розумінні декомунізація є теоретичною і практичною діяльністю, спрямованою на відмову від комуністичних ідеалів, на усунення комуністичної ідеології з усіх сфер життя суспільства [1].

Початок створення правових засад декомунізації в Україні слід відрозуміти від прийняття Закону України (далі – ЗУ) «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» (від 17.04.1991 № 962-XII; сучасна назва «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років»). У подальшому був прийнятий ЗУ «Про Голодомор 1932-1933 років в Україні» (від 28.11.2006 № 376-V), а 09.04.2015 – пакет чотирьох декомунізаційних Законів: «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої

символіки» (№ 317-VIII); «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті» (№ 314-VIII); «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років» (№ 315-VIII), «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» (№ 316-VIII).

Центральним законом української декомунізації слід вважати ЗУ № 317-VIII [2]. Саме проти цього Закону було спрямоване звернення до Конституційного Суду України (далі – КСУ). Хоча КСУ визнав Закон таким, що відповідає Конституції України (є конституційним) (16.07.2019), критичні випадки проти нього і декомунізації загалом не припиняються. Так, український політичний експерт О. Якубін у той же день в інтерв'ю на «Радіо Свобода» заявив: «Я не вважаю, що є коректним порівнювати так!... Цей закон має бути переглянутий. Краще – скасований».

Кандидат філософських наук В.М. Циба [3], загалом критично ставлячись до декомунізації, зазначає, що прийняття декомунізаційних законів стало можливим внаслідок трансформації політичної системи, ідеологічний вектор якої набув відверто консервативно-націоналістичної форми [3, с. 155]; що уподібнювати комунізм і нацизм лише на основі поверхової генералізації механізмів управління суспільством є непрофесійним і навіть ризикованим наміром [3, с. 164]. Сучасні інформаційні війни вимагають по-іншому подивитися на декомунізацію як на чинник інформаційної безпеки суспільства і держави [4, 5]. Отже, запропонована тема статті є актуальною.

Аналіз наукових джерел і публікацій. В українській науковій літературі проблеми декомунізації досліджуються украй обмежено. Як це не парадоксально виглядає, але багато критичних видань вийшло в Росії, щоправда, у період її відносної демократичності [6-8 та інші]. В Україні обговорення тривають здебільшого на рівні експертів, публіцистів і громадськості.

Як повідомляє С. Грабовський², 13-14 травня 2015 року в низку наукових структур «зверху» надійшли директиви негайно (в той же день) дати відповідь, наскільки обгрунтовані претензії до «законів про декомунізацію» у «листі 63-х³». Це фактично означає, що до прийняття законів належного наукового аналізу не було.

Професор Квебекського університету Канади Р. Сербин вважає, що «проблемою України є те, що за більш ніж 20 років українська еліта не змігла правильно осмислити радянський період і не змогла передати це українському населенню, особливо дітям⁴». В умовах такої невизначеності українські вчені висловлювалися щодо радянського тоталітаризму дуже обережно. У статтях [9-12] розглядаються практичні проблеми декомунізації (перейменувань). Правові аспекти декомунізаційних законів розглянуті у статтях співавторів [2; 13-15].

Мета роботи – дослідження впливу декомунізації на вирішення проблем інформаційної безпеки країни.

Результати досліджень. Як зазначає професор В.Ю. Богданович, найпоужнішим впливом на забезпечення воєнної безпеки України є інформаційний; значна частина зовнішніх інформаційних загроз фактично є різновидом воєнних загроз, саме вони є одними із найнебезпечніших для воєнної безпеки держави [16, с. 47]. Отже, інформаційні відносини виходять за межі суто інформаційних і стають чинником спеціальних ворожих операцій та інформаційних воєн.

В інформаційній війні під «інформацією» розуміється результат відображення та обробки в людській свідомості різноманіття навколишнього світу, відомостей про предмети, які оточують людину, явища природи, діяльність інших людей тощо [17]. Інформація формує у свідомості людини систему знань, поглядів, смислів, якими людина керується у своїх вчинках, не тільки лояльних щодо оточення, суспільства, держави, але й ворожих до них. Інформація може змінювати поведінку людей, нав'язувати їм цілі, які об'єктивно не входять до їх інтересів.

Поширенням засобом використання інформації з метою цілеспрямованого впливу на свідомість людей і соціуму є пропаганда. Пропаганда – це контроль свідомості мас шляхом спотворення інформації та нав'язування односторонніх, суб'єктивних, а часом і відверто неправдивих суджень із використанням засобів масової інформації або

будь-яким іншим способом масового впливу [18, с. 52]. Метою негативної пропаганди є розпалювання соціальної ворожнечі, загострення соціальних конфліктів, суперечностей у суспільстві, пробудження у людей низьких інстинктів тощо. Це дозволяє розділити людей, зробити їх слухняними волі пропагандиста [18, с. 24].

Як зазначає професор В.А. Липкан, з урахуванням сучасних інформаційних заходів і засобів сучасна пропаганда є формою систематичного цілеспрямованого переконування, яке намагається вплинути на емоції, погляди, думки й дії визначеної цільової аудиторії з політичною, ідеологічною або іншою метою через контрольовану передачу односторонніх повідомлень, які можуть узгоджуватися із фактами або ні безпосередньо чи каналами мас-медіа⁵.

Найбільш небезпечним складником пропаганди є інформаційно-психологічний вплив (часто його називають інформаційно-пропагандистським, ідеологічним) – це вплив словом, інформацією. За висновками В.Г. Криська, психологічний вплив такого виду ставить за основну мету формування певних ідеологічних (соціальних) ідей, поглядів, уявлень, переконань, одночасно викликаючи в людей позитивні чи негативні емоції, почуття і навіть бурхливі масові реакції.

Цілями психологічної війни може бути ослаблення морального духу особового складу збройних сил і цивільного населення противника; схилення їх до відмови від участі в бойових діях; створення передумов для досягнення окреслених військово-політичних цілей з мінімальними людськими і матеріальними втратами [19]. Професор М.В. Маркова зазначає, що інформаційно-психологічний вплив може викликати зрушення в цінностях, життєвих позиціях, орієнтирах, світогляді особистості. Такі зміни зумовлюють вияви девіантної антисоціальної поведінки й становлять небезпеку вже для суспільства й держави [20, с. 7].

Інформаційний вплив існував завжди. У давні часи в якості перших інформаційних атак використовувалися, зокрема, міфи. Єдиною відмінністю цих впливів від сучасних було те, що на той період вони не називалися війною, що пояснювалося нерозвиненістю технічних засобів передачі інформації. Збільшення швидкості дії і широке поширення інформаційних мереж дуже збільшило потужність інформаційної зброї [18, с. 15].

Міфотворчість – найважливіше явище в культурній історії людства. Людині в усі часи було необхідно певне розуміння навколишнього світу і свого положення в ньому. Вона не могла жити і діяти без внесення твердого порядку у свої уявлення про реальність. Це рятівне «знання» давала і дає загально визнана версія міфу, з якої трансформувалися необхідні соціальні установки, правила поведінки і обряди, норми моралі.

Виступаючи в якості свого роду усного «священного писання» і кодексу зразка поведінки, міфи безпосередньо впливали і продовжують впливати на життя і долі людей, сприяючи стабілізації й розвитку відносин суспільства у національних інтересах, в тому числі в інтересах безпеки [18, с. 11]. Будь-яка дійсність виражає дійсність міфів, які існують у суспільстві [21]. Фактично ідеологічні міфи визначали не тільки суспільне, а й повсякденне життя радянської людини [22].

Г. Почепцов звертає увагу на те, що виробництво символів на душу населення напевно було найвищим у СРСР. Радянський Союз освоював сакральний простір як цілину або космос. Йому вдавалося перетворювати фізичну подію в сакральну, коли це було потрібно. Громадяни СРСР жили в цьому символічному, а не реальному світі, у них ніби-то було атрофовано індивідуальне мислення і розуміння, воно було замінено колективним, створеним інформаційним і віртуальним просторами [23].

Міфи, в тому числі міфи радянського періоду, безпосередньо формують ідеологічний і психологічний стан

¹ Комуністичний і нацистський тоталітарні режими.

² <http://inosmi.ru/sngbaltia/20150519/228115313.html>.

³ Звернення міжнародних науковців і експертів до Президента і голови Верховної Ради України з проханням не підписувати законопроекти про «декомунізацію». Джерела: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/kurina/5537c31b54584/> – укр.; https://krytyka.com/en/articles/open-letter-scholars-and-experts-ukraine-re-so-called-anti-communist-law#footnote1_6ka0tda – англ.

⁴ <https://www.radiosvoboda.org/a/26973605.html>.

⁵ <http://goal-int.org/zmist-propagandi-na-suchasnomu-etapi/>.

людини, в тому числі пострадянської. Тому руйнування цих міфів у процесі декомунізації означає подолання радянського і пострадянського ідеологічного впливу. Отже, декомунізацію необхідно розглядати крізь призму інформаційно-психологічної війни. Артефакти комуністичного минулого (пам'ятники, топоніміка, героїка, свята) були покликані створювати міф про безальтернативність комуністичного розвитку, правильності «єдино вірного» вчення Маркса-Енгельса-Леніна-Сталіна, сакральності рішень комуністичних вождів.

Відомий радянський та американський скульптор Ернст Неізв'єстний наголошував: «Ленін не був дурнем, коли радянська влада здійснювала план монументальної пропаганди. Він намагався створити радянську міфологію, у чому був великим розумником. Ще до приходу Гітлера до влади було створено найпотужнішу, нехай диявольську, міфотворчість, яка включала знаки, обряди, ходи, жести, вчинки»⁶.

Член ради Реанімаційного пакету реформ Я. Ясиневич вважає, що відмова від декомунізації, якби вона відбулася, несла б загрозу використання пропаганди радянського тоталітарного режиму в сучасній політичній боротьбі і у воєнних діях. «Це як маркер. Люди використовують комуністичні символи для того, щоб позначити, хто свої. У цьому випадку позначання «хто свої» – це позначання ворога. Заборона присутності у публічному просторі тих символів означає питання безпеки, у тому числі безпеки нас і наших дітей на наших вулицях, у парках»⁷.

Г. Почепцов зазначає, що гібридна війна проти України в її інформаційному варіанті також була покликана *активувати радянську ідентичність*, яка успішно відновлена і утримується Росією у себе. В рамках цієї ідентичності Росія ніяк не могла бути ворогом України, оскільки в ній Росія і Україна завжди подавалися як народи-брати. Тому в рамках України було виділено неправильний блок (фашисти, хунта), на який і був спрямований удар пропаганди. Така модель дозволяє вибудувати пропаганду у вигляді захисту українського народу як «правильних» українців проти українців «неправильних» [24].

У резолюції ПАРЄ № 1652 (2009) від 29.01.2009 підкреслюється, що для того, щоб дозволити окремим державам-членам Ради Європи покласти край суперечностям щодо свого недавнього минулого, Європа повинна однозначно відкинути і беззастережно засудити усі форми диктаторських режимів (націонал-соціалізм, фашизм, тоталітарний комунізм). При цьому в резолюції Асамблея «вважає за необхідне» провести відмінність між військовими похованнями і пам'ятниками перемоги, зведеними для прославлення тоталітарних режимів або колишніх окупаційних сил або які так сприймаються більшістю населення⁸.

Польський історик М. Волос, коментуючи польський закон про декомунізацію від 22.06.2017, наголошує, що до 1939 року Польща була незалежною державою, а після 1944-1945 років вона залежала від Москви. З огляду на цю обставину. Пам'ятники червоноармійцям для поляків залишаються насамперед символом підпорядкування⁹.

У дисертації [25] наголошується, що між пам'ятниками і суспільством постійно існує не завжди видимий зв'язок. Пам'ятники, будучи частиною історико-культурного середовища, в якому живе і розвивається людина як соціальна особистість, вже фактом свого фізичного існування впливають на її знання про минулу історію і культуру, на формування її світогляду. Уже в далекій давнині влада прекрасно усвідомлювала велику емоційну силу ідео-

логічного впливу історичних реліквій і монументальних споруд на психіку та свідомість людей. На зорі цивілізації в ранніх державах історичні реліквії були оголошені святинами і використовувалися владою з метою згуртування суспільства навколо культивованих нею ідей. На монументальну пропаганду не шкодували коштів. Тому наявність пам'ятників тоталітарної доби антиукраїнського змісту гальмує звільнення від тоталітарної ідеології та перешкоджає зміцненню проукраїнської ідеології.

Аналогічно і з топонімічними назвами. Так, у публікації [26] сказано, що ім'я – це доля, тобто «ім'я» вулиці, на якій людина живе, певним чином також зумовлює її життя. Характерною у цьому сенсі є назва публікації «Народився на вулиці Леніна – таким і будеш». Зауважимо, що в період відносно демократичного розвитку Росія також, незважаючи на витрати, змінювала назви досить великих міст: Ленінград – на Санкт-Петербург, Горький – на Нижній Новгород, Куйбишев – на Самару, Свердловськ – на Єкатеринбург.

Як зазначає В. Пахолок, у політичному дискурсі використання топонімів традиційно виконує ідеологічно навантажених знаків [27, с. 234]. Станом на 2015 рік чи не в кожному населеному пункті України були назви локальних топонімів, пов'язані з комуністичною ідеологією. Згідно із даними моніторингу Українського інституту національної пам'яті, станом на 10.06.2015 зміни назв в Україні підлягав 871 населений пункт. Серед найбільш поширених назв населених пунктів, пов'язаних з іменами комуністичних діячів в Україні, були такі: теоретика комунізму Леніна – 72; лідера радянських більшовиків Кірова – 46; підписанта від УСРР Договору про утворення СРСР Петровського – 67 [27, с. 239].

Варто мати на увазі, що формування і підтримка особливої ідеологізованої мови є ефективним засобом пропаганди, що дозволяє створити певну картину соціальної дійсності. Мова може бути використана для спотворення інформації з метою контролю за свідомістю і поведінкою людей. Маніпулювання мовою стає найважливішим засобом впливу на суспільну свідомість [28, с. 8]. Необхідно також враховувати, що вчені в області нейролінгвістичного програмування довели вплив вимовлених слів і буквосполучень на психологічне самопочуття людини. Якщо одній людині весь час говорити «темно», а іншій – «світло», вони абсолютно по-різному будуть сприймати світ. Так і люди, які повторюють: «Я живу на вулиці Радісній» або «Мій будинок на вулиці Безіменній», будуть відчувати різні почуття [26].

Засилля ідеологічно навантажених радянських топонімічних назв в Україні, яка декларує демократичний розвиток і подолання радянського минулого, зумовило б збереження дуалізму в політичній культурі українців. Сприяти подоланню мовної спадщини тоталітарного минулого – означає сприяти звільненню людини від психологічної ролі гвинтика державної машини і радянсько-тоталітарної політичної системи.

О. Чорний повідомляє про виступ одного з учасників дискусії з приводу перейменування міста Кіровограда у «Лісаветград»: «Я, чесно кажучи, жахнувся тому, що відбувається. Я послухав Вас, на рейтинги подивився, оці всі мальчики ходять, які пропонують нам імперську російську назву, граються у політику. Я цим мальчикам напому, що в Донецьку теж гралися. І догралися. Зараз там їхні міста горять, а де ті мальчики? В могилах. Я це хочу сказати нашим мальчикам. Просто це – жах, коли люди виступають за проросійську назву, коли люди за «руський мір», і наші священники працюють проти України» [29, с. 220].

Активним засобом інформаційно-психологічного впливу є культивування почуттів ностальгії за радянським минулим: радянське кіно, в тому числі про «Червону Армію» та «Велику Перемогу», радянські пісні

⁶ <https://aif.ru/archive/1642919>.

⁷ <https://www.radiosvoboda.org/a/30058713.html>.

⁸ http://www.coe.int/T/r/Parliamentary_Assembly/%5BRussian_documents%5D/%5B2009%5D/%5BJan2009%5D/Res1652_rus.asp.

⁹ <https://www.golos-ameriki.ru/a/ai-polish-law-on-decommunitization/3952025.html>.

Показник	Засуджено по видах каральних органів					
	Суд		Позасуд. органи		Орган невідомий	
	кількість	%	кількість	%	кількість	%
1. Кількість осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності: усього – 4 308 487 осіб,						
у тому числі:	1 324 517	30,7	2 156 278	50,0	827 692	19,3
2. Засуджені до розстрілу та розстріляні: усього – 835 194 осіб,						
у тому числі:	132 665	15,9	701 401	84,0	1128	0,1

та концерти, «радянську науку» тощо. Т. Хітрова зазначає, що «ностальгування» є основною формування сучасного прорадянського / проросійського наративу й головною комунікаційною технологією противників «історичних¹⁰ законів», власне джерелом культивування опозиційного дискурсу [30, с. 64].

Я. Калакура вказує, що «ностальгію» за «советським проектом» всіляко підживлюють ідеологи «руського міра» та їх прислужники в Україні [31, с. 12]. Як наголосив у одному із своїх виступів польський та американський юрист Р. Лемкін¹¹, «доки Україна зберігає свою національну єдність, доки її народ продовжує думати про себе як про українців і домагається незалежності, доти вона становить серйозну загрозу для самої суті советизму»¹². Цю тезу необхідно розуміти і у зворотному напрямі: ностальгування за «советизмом» загрожує українському курсу на незалежність від імперського / російського дискурсу.

Ефективним засобом протидії ностальгії за радянським минулим є правда про злочини радянського режиму. Так, у таблиці узагальнені дані щодо позасудових переслідувань громадян сталінськими органами ВЧК-ДПУ-ОДПУ-НКВС-МДБ-КДБ і засуджених до вищої міри покарання [7].

Отже, позасудові органи СРСР покарали 2 156 278 осіб, у тому числі засудили до страти 701 401 особу (84,0%). При цьому у нацистській Німеччині позасудовий орган (так званий «Народний суд») засудив до страти 13 000 осіб [32], тобто у 166 разів менше.

Як написав російський опозиційний громадський діяч О. Широпаєв¹³ про українську декомунізацію, «це її¹⁴ гігантський крок від Росії в бік Європи. Україна неухильно виходить з поля смислового тяжіння Росії. Смісли так званого «руського міра» не монтуються з Україною, яка активно переналаштовує, переналагоджує себе для подальшої інтеграції у Європу».

Висновки. Викладене дослідження дозволяє дійти певних висновків:

1. Дискусія про «декомунізацію» – це не про свободу слова та право на самовираження. Декомунізацію необхідно розглядати крізь призму інформаційної війни. Ключовим інструментом інформаційної війни є інформаційно-психологічний вплив, який може викликати зрушення в цінностях, життєвих позиціях, орієнтирах, світогляді особистості. Такі зміни зумовлюють вияви девіантної

антисоціальної поведінки і становлять небезпеку вже для суспільства і держави.

Артефакти комуністичного минулого (пам'ятники, топоніміка, героїка, свята) були покликані створювати міф про безальтернативність комуністичного розвитку, правильності «єдино вірного» вчення Маркса-Енгельса-Леніна-Сталіна, сакральності рішень комуністичних вождів. З цього міфу вже трансформувалися необхідні соціальні установки, правила поведінки і обряди, норми моралі. Громадяни СРСР жили у цьому символічному, а не реальному світі, у них ніби-то було атрофовано індивідуальне мислення і розуміння, воно було замінено колективним, створеним інформаційним і віртуальним просторами. Засилили ідеологічно навантажених радянських топонімічних назв в Україні, яка декларує демократичний розвиток і подолання радянського минулого, зумовило б збереження дуалізму в політичній культурі українців.

2. Ухвалення пакету декомунізаційних законів відновлює історичну справедливість щодо правомірної оцінки тоталітарного комуністичного режиму, який приніс незліченні біди українському народу, як і іншим народам СРСР, слугує інтересам відновлення історичної пам'яті народів, які знали советізацію, а також сприяє відмові від неправових практик, зміцненню законності і дотриманню прав людини у посткомуністичних державах. Твердження про якісь особливі привілеї тоталітарного соціалізму (комунізму) не відповідають позиціям європейських демократичних організацій правозахисної спрямованості, що неодноразово висловлено ними в резолюціях колегіальних органів – ПАРЕ, ОБСЄ, Європейського парламенту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Яценко Н.Е. Толковый словарь обществоведческих терминов. Санкт-Петербург : Лань, 1999. 524 с. (Учебники для вузов).
2. Белкин Л.М. Правовые основы декоммунизации в Украине : Закон об осуждении коммунистического и национал-социалистического (нацистского) режимов в Украине как центральный закон украинской декоммунизации. *Юридические науки и образование*. Журнал № 52. Баку, 2017. III кв. С. 21–50.
3. Циба В.М. «Декомунізація» і легітимізація правлячої еліти в Україні. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія*. 2017. № 1. С. 152–171.
4. Почепцов Г. СССР – страна, созданная пропагандой. К. : Фолио. 2019. 464 с.
5. Почепцов Г. Смісли і війни: Україна і Росія в інформаційній і смисловій війнах. К. : Видавничий дім «Киево-Могилянська академія». 2016. 316 с.
6. Полян П.М. Не по своей воле. История и география принудительных миграций в СССР. М. : О.Г.И. – Мемориал. 2001. URL: <http://demoscope.ru/weekly/knigi/polian/polian.html>.
7. Мозохин О.Б. Право на репрессии: внесудебные полномочия органов государственной безопасности (1918-1953). Судьбы. События. Документы. Версии. М. : Кучково поле. 2006. 480 с. URL: http://www.e-reading.club/bookreader.php/1010006/Mozohin_-_Pravo_na_repressii.html.
8. Шлотгауэр В.О. Карательные органы Советского государства и нацистской Германии в 30-е годы (сравнительно-правовой анализ) : автореф. дисс. канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государ-

¹⁰ Декомунізаційних.

¹¹ Автор терміну «геноцид» як правового поняття, розробник і фундатор Конвенції ООН про попередження злочину геноциду і покарання за нього (12.01.1951), був першим із фахівців міжнародного права, який визначив злочини сталінського комуністичного режиму проти українців як геноцид і проаналізував геноцид в Україні в контексті міжнародного права. 20.11.2015 стаття Лемкіна «Радянський геноцид в Україні» у Росії була внесена у Федеральний список екстремістських матеріалів.

¹² <https://old.uinp.gov.ua/news/lyudi-pravdi-rafael-lemkin>.

¹³ <https://volnodum.livejournal.com/1270657.html>; <https://rufabula.com/articles/2015/04/11/ukraine-stalin-hitler>.

¹⁴ України

стве». Краснодар, 2010. 35 с. URL: <http://kubsau.ru/upload/iblock/37b/37b454cf5abaбсеbac9c9ea01170e802.pdf>.

9. Старенький І., Зайшлик Я. Комунізація та декомунізація топонімії Кам'янця-Подільського. *Місто: історія, культура, суспільство*. 2017. № 1. С. 112–118.
10. Водотика С., Савенок Л. Миський простір, декомунізація і проблеми історичної пам'яті. *Місто: історія, культура, суспільство*. 2017. № 1. С. 119–133.
11. Майоров М., Короленко Б., Каретніков І. Декомунізація назв населених пунктів і районів України: підстави, процес, підсумки. *Місто: історія, культура, суспільство*. 2017. № 1. С. 134–141.
12. Дрогушевська І.Л. Декомунізація топонімії: концепція повернення історичних назв на карту України. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*. 2017. Вип. 26. С. 22–27.
13. Белкин Л.М. Законы Украины от 9 апреля 2015 года о декоммунизации как фактор восстановления исторической справедливости. *Часопис Академії адвокатів України*. 2015. Т. 8, № 2. С. 9–24.
14. Белкин Л. Закон про декомунізацію та Венеціанська комісія: чи справді сталінський режим не злочинний? *Юридична газета*. 19.01.2016. №№ 1-2 (499-500). С. 36–38.
15. Юриниць Ю.Л. Закон України № 316-VIII щодо доступу до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму в контексті демократичних західних традицій. *Адміністративне право і процес*. 2015. № 2(12). С. 6–15.
16. Богданович В.Ю., Ворович Б.О., Марко Є.І. Інформаційна безпека як основа воєнної безпеки держави та суспільства. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського*. 2018. № 3. С. 44–48.
17. Фролов В.С., Колесніков В.О. Інформаційна безпека у воєнній сфері. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського*. 2015. № 1. С. 12–17.
18. Сулейманова Ш.С., Назарова Е.А. Информационные войны: история и современность : учебное пособие. М. : Международный издательский центр «Этносоциум». 2017. 90 с.
19. Крысько В.Г. Секреты психологической войны (цели, задачи, методы, формы, опыт). Минск, 1999. 86 с.
20. Маркова М.В. Інформаційно-психологічна війна: медико-психологічні наслідки та стратегії протидії. *Проблеми безперервної медичної освіти та науки*. 2016. № 4. С. 6–10.
21. Богданов К.А. Повседневность и мифология: исследование по семиотике фольклорной действительности. СПб., 2001.
22. Куляпин А.И., Скубач О.А. В стране советской жить: мифология повседневной жизни 1920-1950 гг. Критика и семиотика. 2007. Вип. 11. С. 280–352.
23. Почепцов Г. Государственный контроль сакрального: от пространства и времени до коммуникаций. *MediaSapiens*. 03.04.2016. URL: <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/16362/2016-04-03-gosudarstvennyi-kontrol-sakralnogo-ot-prostranstva-i-vremeni-do-kommunikatsii/>.
24. Почепцов Г. Гибридно-информационная война: основные характеристики. *MediaSapiens*. 03.04.2016. URL: <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/16826/2016-06-19-gibridno-informatsionnaya-voyna-osnovnye-kharakteristiki/>.
25. Кулемзин А.М. Охрана памятников в России как историко-культурное явление : дисс. д-ра культурол. наук. Томск, 2001. 403 с. URL: <http://www.disscat.com/content/okhrana-pamyatnikov-v-rossii-kak-istoriko-kulturnoe-yavlenie>.
26. Идрисова А. Родился на улице Ленина – таким и будешь. *Симбирский курьер*. 17.03.2001. №№ 38-39. URL: <http://sm-k.narod.ru/archives/2001/mar/38-39/16.htm>.
27. Пахолок В.М. Декомунізація топонімів у стратегії формування політичних цінностей і зміцненні гуманітарної безпеки України. *Держава і право*. Юридичні і політичні науки. 2020. Вип. 87. С. 233–243.
28. Купина Н.А. Тоталитарный язык: словарь и речевые реакции. 2-е изд., испр. и доп. Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2015. 143 с.
29. Чорний О. Декомунізація, Єлисаветград та загроза національній безпеці. *Місто: історія, культура, суспільство*. 2017. № 1. С. 207–225.
30. Хітрова Т. «Декомунізація» як риторичний дискурс та джерело формування амбівалентних смислів у сучасному інформаційному просторі України. *Образ*. 2015. Вип. 3. С. 60–67.
31. Калакура Я.С. Пострадянське архівознавство в Україні: декомунізація і тенденції розвитку. *Сумський історико-архівний журнал*. 2016. № 26. С. 5–15.
32. Випперман В. Европейский фашизм в сравнении. 1922-1982 / Пер. с нем. А.И. Федорова. Новосибирск : Сибирский хронограф. 2000. URL: <http://www.e-reading.org.ua/book.php?book=11543>.